

Číslo 3/1992 číslo dne 10 března 1992

DK - DIALOG

Slouží pro provozní účely Demokratického klubu. Určeno jeho členům.

Adresa: Demokratický klub, pošt.příhrádka 663, 111 21 Praha 1

Systém poměrného zastoupení
a systém většinový /3/

Osobnosti a strany

Tento příspěvek tvoří závěr poznámek uvedených v Dk - Dialogu ke vztahu obou protilehlých typů volebních systémů, tj. systému poměrného zastoupení a systému většinového. V první části /č. 8/1991/ šlo o konkurenci principů obou systémů, a to se závěrem, že hledisku demokratismu odpovídá systém poměrného zastoupení; systém většinový respektuje především hledisko etatismu. Druhá část /č. 9/1991/ byla věnována podmínce minima hlasů /minimální klauzule - "práh"/ v rámci systému poměrného zastoupení s tím, že z hlediska demokratismu by bylo třeba dát přednost čistému /"bezprahovému"/ systému poměrného zastoupení. Tato, tj. třetí část je věnována otázce uplatnění individuálních osobností z hlediska obou konkurujících volebních systémů. /Podle původního předpokladu měla závěrečná část navázat na předchozí části bezprostředně. Z praktických důvodů však bylo potřeba vyčkat informací ve vztahu k problematice volebního práva, jejichž aktuálnost souvisela s námětem a posléze legislativním návrhem prezidenta ČSFR. Proto byla v Dk - Dialogu č. 10/1991 uvedena kopie příslušného výňatku z knížky Václava Havla Letní přemítání, v č. 1/1992 charakteristika specifických rysů prezidentova návrhu volebního zákona předloženého Federálnímu shromáždění a v č. 2/1992 bylo uvedeno předběžné stanovisko Demokratického klubu k prezidentovu návrhu volebního zákona./ Nyní tedy k otázce osobností jako kandidátů a jejich postavení v poměru k politickým stranám.

V argumentaci ve prospěch většinového systému hraje významnou roli tvrzení, že v tomto systému se volí osobnosti, kdežto v systému poměrného zastoupení politické strany; v důsledku toho se v systému většinovém poslanec cítí odpovědný voličům, kdežto v systému poměrného zastoupení aparátu strany, která jej kandidovala; s tím souvisí, že poslanec v prvním z uvedených systémů má jasně identifikovanou skupinu voličů, které zastupuje, a voliči mají "svého" poslance. Tato tvrzení vycházejí z postřehů, které nejsou nesprávné; jde tu o určité reálně existující souvislosti. Tyto dílčí postřehy se však namnoze absolutizují a povyšují na jednoznačné a rozhodné důkazy, ač jsou právě jen postřehy;

vedle nich nutno vnímat i řadu problémů a také skutečnosti působících protisměrně.

Především sám pojem osobnosti: Je osobnost totéž co osoba? Patrně je osobností /z hlediska demokratického pohledu/ taková osoba, která vykazuje zřetelné rysy lidské zralosti, morálního fondu, intelektuální vyspělosti; je známa relativně širokému okruhu dalších osob jako výrazný a úspěšný představitel svého oboru. Je-li tomu tak, nabízí se hned otázka předpokládaného věku kandidáta: jaký význam mají úvahy o tom, zda kandidát musí být minimálně 18 nebo 21 nebo třeba 24 let? Důležitější je však jiný moment /který ovšem s věkem také souvisí/, totiž jakého oboru má být osobnost kandidáta výrazným a úspěšným představitelem: politiky, umění, vědy, techniky? Jsou úspěchy v umění, vědě, technice, a zvláště pak frekvence výskytu na televizní obrazovce, samy o sobě vysvědčením osobnosti o její způsobilosti a vhodnosti pro plnění úkolů v parlamentu? Osoba se jako osobnost nerodí; musí vyrůst. Ať je míra jejích vloh jakákoliv, osoba musí jako osobnost politická růst v kontaktu s politikou, tedy v kontaktu s politickými organizacemi, stranami, hnutími, s publicistikou, s orgány samosprávnými, odborovými apod. Ale vzpomeňme tu, že již při komunálních volbách /podzim 1990/ se říkalo, že je třeba volit především osobnosti. Jak vidět, pojem osobnosti ve sloganu působí přesvědčivě, v realitě však přináší více problémů než řešení.

Říkává se, že politické strany se nemohou dohodnout, ale osobnosti by se dohodly. Prvá polovina tohoto výroku je založena reálně a ukazuje na to, že strany mají méně způsobilosti a více zábran pro kompromis, ač v pluralitním systému by je měly přijímat jako pravidelnou metodu; souvisí to zřejmě s jejich /dosti pochopitelnou/ soustředěností na získání a realizování podílu na veřejné moci, na hodnocení výsledného řešení někdy více podle toho, jak se v něm promítl jejich podíl na moci, než jak je řešení reálně funkční. Pro tento názor by bylo možno přinést příklady. Sotva však lze přinést příklady toho, že by se např. 200 politických osobností jakožto členů sněmovny vůbec bylo schopno dohodnout bez zprostředkující role klubů, grémií nebo jiných instrumentů politického stranictví.

Nelze také přijmout za prokázané, že by systém většinový svědčil jednoznačně osobnostem. Především nutno počítat s tím, že se osobnosti budou navzájem vylučovat. Při řádném chodu věci budou v systému poměrného zastoupení politické osobnosti /významné i z hlediska strany/ na předních místech kandidátních listin. Kvalitnější, zralejší část mandáty obdrží. Avšak v systému většinovém, v jednomandátovém obvodu, setkají-li se a utkají-li se nebo více skutečných politických osobností, získá mandát jen jedna z nich, ostatní budou vyloučeny.

Přesvědčení, že ve většinovém systému voliči vybírají především osobnosti bez ohledu na to, kterou stranu zastupují, je z větší části pověrou. Povšimněme si jen, jak ve Velké Británii, zemi klasického většinového systému, se hodnotí jednotlivé záležitosti veřejného života /např. zavedení určitého druhu daní nebo dávek/ podle toho, jaké budou mít dopady ve volbách pro tu kterou

stranu; jak se mluví o tradičních obvodech labouristických nebo konzervativních, ač za dobu vzatou v úvahu se vystřídal již více individuálních kandidátů téže strany; nebo jak se hodnotil význam vítězství ve válce o Falklandy jako faktor, na jehož základě bude úspěšná strana paní Thatcherové. Ve všech těchto případech je zřetel na osobu kandidáta až druhotný vedle zřetele na jeho příslušnost k určité politické straně.

Je nepochybné, že silná osobnost je silnou osobností jak ve svém volebním obvodu, tak i ve své straně, a že strana respektuje sílu takové osobnosti mimo jiné pro to, jaké výsledky by přinesla straně ve volbách. Na druhé straně i silná osobnost by těžko bez politické strany mohla efektivně plnit svou poslaneckou úlohu; tím spíše poslanci sice kvalitní, avšak nikoliv špičkoví, by nemohli zapomenout, že po skončení volebního období, dříve než se budou moci ucházet o hlasy voličů, budou se musit s úspěchem ucházet o to, aby je strana kandidovala.

Ještě bližší úplné fikci jsou tvrzení o odpovědnosti poslance voličům v průběhu volebního období. /V komunistickém volebním systému existovaly v právní úpravě dekorativní prvky jako odpovědnost poslance voličům, povinnost skládání účtů, odvolatelnost poslance voliči a s tím vším souvisící tzv. imperativní mandát, tj. možnost zavazujících pokynů ze strany voličů pro poslance, jak postupovat./ Demokratický systém nepřipouští imperativní mandát vůbec /tedy ani uplatňovaný ze strany voličstva, ani uplatňovaný jiným subjektem/, styk poslance s voličstvem nemá povahu skládání účtů a poslanec v průběhu volebního období nemůže být voliči odvolán. Jak tedy je tomu s odpovědností voličům? Ti, kdož tak rádi deklarativně připomínají tento vztah, neuvádějí současně /možná ani nevědí/, že odpovědnost v právním smyslu existuje jen tehdy, je-li spojena s možností vyvození odpovědnosti, tj. určitých právních důsledků /neplést se "zodpovědností" jako určitou pozitivní položkou osobního charakteru/. Jak již řečeno, v průběhu volebního období nemohou voliči vůči poslanci žádnou odpovědnost vyvodit. Lze tak učinit až v momentu další volby; mohou ji realizovat jedině tak, že kandidáta, jenž mne jako poslanec zklamal /pokud jsem jej ovšem volil/, svůj hlas nyní odepřu.

Z toho, co právě řečeno, vyplývá, že nebude-li poslanec znovu kandidovat ve stejném obvodu, volič /jeho skutečný volič z předchozích voleb/ nemá možnost odpovědnost vyvodit. Fakt ztracené důvěry zůstane vůči němu bez důsledků. A tu jsme u jedné z pozitivních /vedle řady negativně problematizujících/ stránek politického stranictví: strana působí obvykle déle než jedno volební období. Zklamal-li důvěru voličů jednotlivý její poslanec, má to pro politickou stranu negativní důsledky v dalších volbách, i když poslanec znovu nekandiduje. Toto riziko vede stranu k tomu, že se stává /chce-li obstát pro budoucnost/ určitým garantem /ručitelem/ nejen vlastního programu, ale také solidnosti výběru kandidovaných osob. Jednotlivý poslanec toto ručitelské břemeno má jen potud, pokud se chce v příštích volbách znovu ucházet o mandát / ať jako kandidát některé strany nebo event. ja-

ko kandidát nezávislý, pokud to volební právní úprava připouští/.

Také zdůrazňování přednosti těsného vzájemného vztahu poslance a voličů v jednomandátovém volebním obvodu /což souvisí s většinovým volebním systémem/ přehlíží řadu problémů. Pokud se uvádí, že volič má vztah ke "svému" poslanci, na kterého se může se svými záležitostmi adresně obrátit, a že takový poslanec se také více stará o svůj obvod, bylo by potřeba nejdříve říci, kdo je to "můj" poslanec. Je to poslanec, jež jsem volil, nebo poslanec, jenž byl zvolen /event. beze mne nebo proti mému přání/ ve volebním obvodu, kam patřím? V prvním případě je začasť těžko dovodit vztah mezi poslancem a "jeho" voličem, když hlasování je tajné; ve druhém případě jej asi budu vnímat jako přidělence pro řešení záležitosti voličů. A dále, jaké by to měly být záležitosti? Jde přece o poslance federálního nebo republikového parlamentu, který je orgánem zákonodárným a orgánem kontroly, zejména k vyvození odpovědnosti vůči vládě. Tomu by měl odpovídat i rozsah a povaha zaměření aktivity poslance. Rozsahem by mělo jít o věci celostátní /pro věci s místní a okresní dimenzí jsou místní a okresní orgány/ a povahou pak o věci zákonodárství a odpovědnosti výkonných orgánů parlamentu, pokud je ústavně zakotvena; s věcmi tohoto druhu by se měli skutečně voliči iniciativně na poslance obracet a z druhé strany by poslanec měl kontakty s takovou tematikou s občany iniciativně a v co největší míře vyhledávat, a to bez omezení na vlastní volební obvod a bez ohledu na to, zda volební systém je většinový nebo s poměrným zastoupením. Jde pro poslance o nezastupitelně cenný pramen příspěvků pro orientaci v aktuální společenské realitě. Připustíme však, že pro občany s tak hodnotnými celostátními zájmy, zvláště budou-li trvalé, bude dostupnější styk s politickými stranami, hnutími a dalšími organizacemi a že naopak styk s poslancem bude vyhledávan spíše se stížnostmi a žádostmi o intervence v záležitostech osobních a místních.

Závěr: Význam osobních /morálních i intelektuálních/ kvalit poslance pro úroveň plnění jeho poslancecké funkce je nepochybný a dalekosáhlý. I zde je rezerva žádoucího růstu míry demokratismu v uspořádání společnosti. Avšak také zde je třeba postoupit od hesel k realitě; z reality nelze dovodit, že by volební systém většinového zastoupení byl pro uplatnění politických osobností jednoznačně vhodnější nebo dokonce výlučně přijatelný v porovnání se systémem poměrného zastoupení.

29. 2. 1992

Josef Srbený

O p r a v a

Prosíme čtenáře, aby laskavě omluvili několik překlepů, které zůstaly neopravené ve 2. čísle Dk-Dialogu ze dne 11. 2. 1992. Z věcného hlediska upozorňujeme zejména na str. 2, kde ve 2. řádce odstavce označeného číslem 3/ má být namísto "jejich kandidátů" správně "jejich kandidátů", a na str. 4, kde jméno uvedené v informaci o nakladatelství SLON správně zní Alena Miltová /nikoliv Miltová/. Děkujeme.

Red.